

Smurto kaina Lietuvos ekonomikai: veiksniai, pasekmės, prevencija

Ona Gražina Rakauskienė, Vaida Lisauskaitė

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Mokslinių tyrimų duomenys rodo, kad Lietuvoje, rekordiškai augant nusikalstamumui, smurtas prieš moteris ir vaikus sudaro didžiausią lyginamąją dalį (kaip ir kitose pasaulio valstybėse). Atsižvelgiant į tai, Lietuvoje ypač svarbi tampa smurto prieš moteris ir vaikus įvertinimo problema. Smurtas prieš moteris ir vaikus sukelia neigiamas ekonomines pasekmes – jis niokoja moterų ir vaikų sveikatą, tai savo ruožtu lemia valstybės išlaidų didėjimą smurto aukų medicininei priežiūrai, reabilitacijai, taip pat policijai, teismams, įkalinimo įstaigoms išlaikyti, mažina darbo našumą, prarandama žmogiškųjų išteklių kokybė, o tai labai brangiai kainuoja valstybei, blogai veikia gyventojų gyvenimo lygį ir visos šalies ekonomikos augimą.

Siekiant efektyviai spręsti smurto prieš moteris problemą Lietuvoje, būtina susipažinti su užsienio šalių patirtimi ir suvokti esamą smurto padėtį Lietuvoje, tikslinga apskaičiuoti smurto kainą ir palyginti valstybės skiriamas lėšas kovai su smurto pasekmėmis ir jo prevencijai. Tuo tikslu būtina sukurti efektyvų kovos su smurtu Lietuvoje modelį, pagrįstą smurto kainos įvertinimu, kuriuo siekiama įgyvendinti visų pirma prevencijos priemonių sistemą, o ne kovoti su smurto padariniais. Smurto kainai valstybėje suvokti autoriai siūlo nagrinėti smurto formavimosi sistemą, kuri būtų metodologinis pagrindas toliau vertinti smurto kainą.

Pagrindinės sąvokos: *smurtas prieš moteris, fizinis, seksualinis, emocinis ir psichologinis, ekonominis smurtas, prekyba žmonėmis, smurto kaina, smurto prevencija, kovos su smurtu modelis.*

Keywords: *violence against women, physical, sexual violence, emotional and psychological abuse, economic violence, trafficking in persons, costs of violence, violence prevention, model of fight against violence.*

Įvadas

Smurto problema plačiai tyrinėjama užsienyje ir Lietuvoje. Mokslinių tyrimų duomenys rodo, kad Lietuvoje, rekordiškai augant nusikalstamumui, smurtas prieš moteris ir vaikus sudaro didžiausią lyginamąją dalį (kaip ir kitose pasaulio valstybėse). Ypač išsiskiria buitinis smurtas, kurio lygis yra labai aukštas visose socialinėse (ne tik skurdžiųjų, bet ir turtingųjų šeimų) grupėse.

Lietuvoje dauguma smurto prieš moteris ir vaikus atvejų vyksta namuose. Tyrimo, kuris buvo atliktas 2001–2002 metais kaip šviečiamosios kampanijos „Gyvenimas be smurto“ dalis, duomenimis, 87 proc. visų respondentų patvirtino, kad egzistuoja prievarta prieš moteris šeimose; psichologinį smurtą arba prievartą patyrė 82 proc. kalbintų vyresnių nei 16 metų amžiaus moterų, o fizinę prievartą – 35 proc. moterų.

Atsižvelgiant į tai, Lietuvoje ypač aktuali tampa smurto prieš moteris ir vaikus įvertinimo

problema. Gana plačiai tiriamos smurto atsiradimo priežastys, aplinkybės bei mechanizmai, plėtojama prevencijos, apsaugos ir smurto aukų reintegracijos veikla, tačiau smurto įtaka aukoms, namų ūkiams, visuomenei ir viešajam sektoriui – valstybei bei savivaldybėms – yra nepakankamai ištirta ir įvertinta, o valstybės ištekliams dažniausiai skiriami kovai su smurto pasekmėmis, o ne jo prevencijai. Tokia praktika duoda neigiamus rezultatus – kovai su smurto pasekmėmis tenka didžiulės valstybės lėšos, o rezultatas labai menkas – Lietuvoje kasmet sparčiai auga nusikalstamumas, didėja prekybos žmonėmis aukų skaičius, plinta narkomanija, blogėja gyventojų sveikatos ir demografiniai rodikliai.

Smurtas prieš moteris bei vaikus sukelia ir neigiamas ekonomines pasekmes – jis stipriai veikia moterų ir vaikų sveikatą, tai savo ruožtu lemia valstybės išlaidų didėjimą smurto aukų medicininei priežiūrai, reabilitacijai, taip pat policijai, teismams, įkalinimo įstaigoms išlaikyti.

Smurtas didina darbo našumo nuostolius, lemia žmogiškųjų išteklių kokybės praradimą, provokuoja tokius reiškinius kaip pravaikštos dėl sveikatos sutrikimų, vaikai nelanko mokyklos ir pan. Visa tai, *pirma*, labai brangiai kainuoja valstybei ir, *antra*, blogai veikia gyventojų gyvenimo lygį ir visos šalies ekonomikos augimą.

Siekdama efektyviai kovoti su smurtu, užkirsti kelią šiam neigiamam reiškiniui, visuomenė ir valstybė turi žinoti, kaip smurtautojų elgesys veikia visuomenės socialinį bei ekonominį gyvenimą, kokia yra smurto kaina ir kokius nuostolius patiria valstybė.

Pasaulyje pastaraisiais metais labai aktyviai tiriama smurto nuostolių įtaka šalies ekonomikai. Valstybės ir visuomenės patiriamų smurto nuostolių skaičiavimų tikslingumą įrodo daugelyje pasaulio šalių atlikti tyrimai, kuriuos inicijavo Pasaulinė sveikatos organizacija. Gauti rezultatai neabejotinai įrodo, kad smurtas visuomenei ir valstybei brangiai kainuoja. Pavyzdžiui, 2002 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose ekonominių smurto nuostolių vertė siekė 3,3 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP), Suomijoje – 3,5 proc., o pagal 1997 m. Lotynų Amerikos šalyse atliktus skaičiavimus analogiški nuostoliai Brazilijoje sudarė 10,5 proc., Venesueloje – 11,8 proc., Kolumbijoje – net 24,7 proc. BVP. Ekonominis nusikalstamos veiklos efektas vertinamas kaip tiesioginė kaina, pašalpos, išmokos, prarastos pajamos, taip pat psichologinė kaina ir prarastos investicijos į žmogiškąjį kapitalą, – tai bendrai veikia šalies investicinę politiką, socialinę sanglaudą ir ekonominį augimą.

Per paskutinį XX a. dešimtmetį moksliniai tyrimai buvo atlikti ir smurto kaina įvertinta šiose užsienio šalyse: Kanadoje, Nyderlanduose, Suomijoje, Didžiojoje Britanijoje, Šveicarijoje,

Naujojoje Zelandijoje. Šių tyrimų bendras rezultatas – išvada, kad ekonominiai smurto nuostoliai sudaro didelę dalį valstybės išlaidų ir kad nemažos jų dalies galima išvengti laiku naudojant tinkamas prevencines priemones.

Lietuvos visuomenė nepakankamai suvokia smurto prieš moteris ir vaikus mastą ir kainą dar ir dėl informacijos stokos. *Pirma*, prie šeimyninio smurto priskiriami nusikaltimai pasižymi latentiskumu, nes nuo jų nukentėjusios moterys dažniausiai gėdijasi prabilti apie tai, bijo būti pasmerktos, bijo dar didesnio smurto, neretai jų tylėjimą lemia buvusi neigiama patirtis ieškant pagalbos. *Antra*, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenų bazėje nepakanka statistinių duomenų apie smurtą ir apie jo kainą. Kriminalinė statistika, kuri galėtų būti svarbiausias informacijos apie smurtą šaltinis, nenurodo aukų lyties, amžiaus, socialinio statuso, jų giminystės ar kitokio pobūdžio ryšių su kaltininku ir t. t. Lietuvoje nesukurtas smurto ir nusikaltimų aukų duomenų bankas.

Siekiant įvertinti smurto mastą ir kainą, jo pasekmes šalies ekonomikai, apie prievartą turėtų būti kalbama ne tik policijos suvestinėse, kuriose pateikiama faktinė medžiaga apie plėšimus, išprievartavimus ir nužudymus. Smurtas turėtų būti iškeltas kaip visos valstybės ir savivaldybių lygiu spręstina problema, privalu turėti išsamią informaciją apie įvairių rūšių bei sričių smurtą.

1. Smurto kainos analizė Lietuvoje

Smurtas prieš moteris susijęs su didelėmis socialinėmis ir ekonominėmis išlaidomis ir kiekvienam visuomenės nariui, ir visai visuomenei.

Smurto aukoms Lietuvoje teikiama pagalba apima įvairias priemones: medicininės priežiū-

1 lentelė. Smurto aukoms teikiamos pagalbos struktūra (atsižvelgiama į aukos pasirinkimą)

Medicininė priežiūra	Psichosocialinė, edukacinė pagalba	Saugumo užtikrinimas	Teisinė pagalba
<ul style="list-style-type: none"> mediko paslaugos; ginekologijos paslaugos; psichinės sveikatos priežiūros paslaugos; būtiną medicininę pagalbą ir vaistus. 	<ul style="list-style-type: none"> konsultavimas ir informavimas atvykus į instituciją (NVO, pagalbos, krizių centrai); konsultavimas ir informavimas telefonu; savitarpio pagalbos grupės; konsultacijos, skirtos padėti rasti naujo gyvenimo prasmę, valdyti save bei aplinką; socioedukacinė pagalba. 	<ul style="list-style-type: none"> policijos ir saugumo pareigūnų veikla kilus pavojui asmens saugumui; laikino prieglobsčio suteikimas; dalinė finansinė parama; sąlygų integruotis į darbo rinką sudarymas. 	<ul style="list-style-type: none"> teisininko konsultacija; pagalba susitvarkant asmens, socialinės paramos ir kitus dokumentus; smurto aukų teisių gynimas; informacijos apie skundo pateikimą ir baudžiamąją procedūrą suteikimas.

2 lentelė. **Pagalbos vienam asmeniui vidutinės išlaidos per mėnesį***

Išlaidų sritis	Suma (Lt)
Apgyvendinimo išlaidos	200
Maitinimas (10 Lt per dieną)	300
Medicininė pagalba ir vaistai	80
Psichologo konsultacija	80
Apranga (ne visas nukentėjusiųjų reikia aprūpinti paranga, todėl skaičiuota proporcingai tyrimu nustatytoms nukentėjusiųjų reikmėms)	120
Higienos, buitines prekės	60
Darbo užmokestis soc. darbuotojui už vienos moters priežiūrą, gautas socialinio darbo srities vidutinį darbo užmokestį padalijus iš 3,5 – tiek moterų galėtų globoti vienas darbuotojas vienu metu	270
Teisinė pagalba, dokumentų tvarkymas	50
Administracinės pagalbos teikiančios įstaigos išlaidos	190
Iš viso:	1 300

*skaičiuota, remiantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atlikto tyrimo ir NVO apklausos duomenimis.

ros, saugumo užtikrinimo, teisinės, psichologinės, socialinės bei edukacinės pagalbos.

Didžiausias vaidmuo sprendžiant smurto aukų – moterų – problemas tenka nevyriausybinėms organizacijoms (NVO). Remiantis Lietuvoje veikiančių nevyriausybinių organizacijų, pagalbą nukentėjusioms moterims teikiančių socialinių įstaigų pateiktais duomenimis¹, buvo įvertintos pagalbos teikimo vienai nukentėjusiajai vieną mėnesį išlaidos (2 lentelė). Lėšų paskirstymas įvairioms pagalbos rūšims atspindi tik vidutinius išlaidų dydžius. Vidutinės pagalbos išlaidos vienam asmeniui per mėnesį sudaro vidutiniškai 1300 Lt.

Vieno asmens išlaikymo įkalinimo įstaigose išlaidos taip pat ne mažesnės už pagalbą nukentėjusioms

3 lentelė. **Vieno asmens išlaikymui įkalinimo įstaigose per mėnesį panaudotų lėšų suvestinė***

Išlaidų pavadinimas	2003	2004	2005
Vidutinis asmenų skaičius	9634	7916	7970
Darbo užmokestis	465	615,3	654,9
Socialinio draudimo įnašai	113,1	150,6	170,4
Mityba	73,2	78,6	86,1
Medikamentai	3,07	11,1	11,7
Šildymas	40,8	41,7	50,4
Elektros energija	30	33	39,9
Ryšių paslaugos	6	7,2	7,5
Transporto išlaikymas	6,9	9,9	11,7
Apranga ir patalynė	18,3	16,8	15,3
Spaudiniai	0,6	0,9	0,9
Kitos prekės	12	16,5	17,1
Komandiruotės	0,6	1,2	0,9
Užmokestis samdomiems ekspertams, konsultantams ir komisinių išlaidos	0	0,3	0,3
Vandentiekis ir kanalizacija	26,4	27,6	27
Ilgalaikio materialinio turto nuoma	0,06	0	0
Ilgalaikio materialinio turto remontas	76,3	90	54,6
Kvalifikacijos kėlimas	0,24	2,1	2,4
Kitos išlaidos	4,5	5,1	6,3
Palūkanų išmokos, subsidijos ir kitos pervedamos lėšos	1,56	8,4	21,9
Iš viso (Lt):	858,6	1 116,6	1 179,3

* skaičiuota pagal Kalėjimų departamento prie LR teisingumo ministerijos finansines ataskaitas.

¹ Pagal LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atlikto tyrimo „Reabilitacijos įstaigų teikiamų socialinių paslaugų poreikio ir pasiūlos, paslaugos savikainos bei jos efektyvumo prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos aukoms nustatymas“ medžiagą.

moterims teikiančių įstaigų sąnaudas (3 lentelė) ir 2005 m. sudarė vidutiniškai 1179 Lt.

Įvertinus smurto atvejų mastą ir palyginus, kiek nukentėjusių moterų gavo bent minimalią (konsultacinę ar medicininę) pagalbą ir kiek smurtautojų buvo sulaikyta nors keletui parų, kiek lėšų buvo skirta nukentėjusiosios reabilitacijai ir kiek kainuoja valstybei vieno smurtautojo išlaikymas įkalinimo įstaigoje, sumos skiriasi net keliolika kartų.

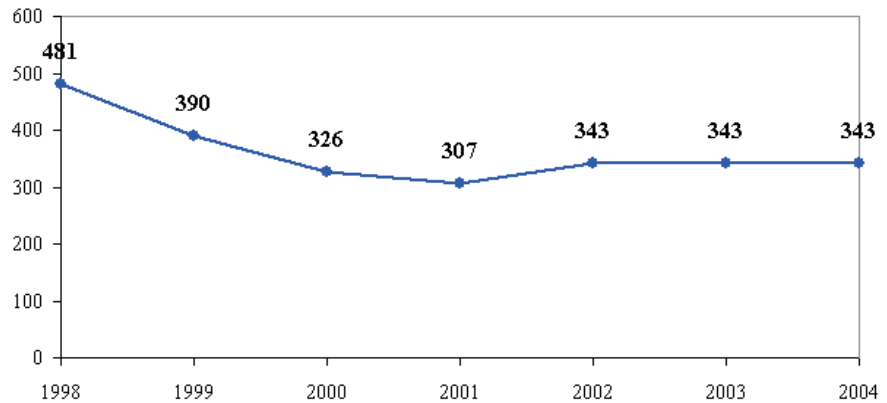
Asmenų, kuriems pasiskirstomos minėtos valstybės biudžeto išlaidos, ir nukentėjusių nuo smurto moterų skaičius žymiai skiriasi; per metus paremiama apie 200 nukentėjusių moterų, o įkalinųjų skaičius svyruoja apie 8000. Kalėjimų departamento prie LR teisingumo ministerijos duomenimis, naujai areštu nuteistų asmenų skaičius kasmet sudaro apie 600–700 (pvz., 2005 m. areštu nuteisti 687 asmenys). Apskaičiavus, kokios lėšos vidutiniškai skiriamos nukentėjusiųjų, kuriuos kreipėsi į socialinės pagalbos įstaigas, ir įkalinųjų už smurtą išlaikymui (vien tik kalinių išlaikymui 2004 m. Lietuvoje per vieną mėnesį buvo skirta 8 839 tūkst. Lt), matosi, kad **nusikalstamos veiklos pasekmių likvidavimo sąnaudos pastaruoju metu Lietuvoje žymiai viršija valstybės biudžeto lėšas, skiriamas nusikalstamumo prevencijai** (2004 m. buvo skirta tik 343 tūkst. Lt).

Peršasi išvada, kad ir įkalinimo, ir teisėsaukos institucijų, ir socialines paslaugas teikiančių įstaigų pajėgumai (daugeliu atvejų tai yra iš valstybės biudžeto skiriamos lėšos) dažniausiai **eik-**

4 lentelė. Valstybės biudžeto lėšos, skirtos Nusikalstamumo prevencijai Lietuvoje centrui (NPLC)

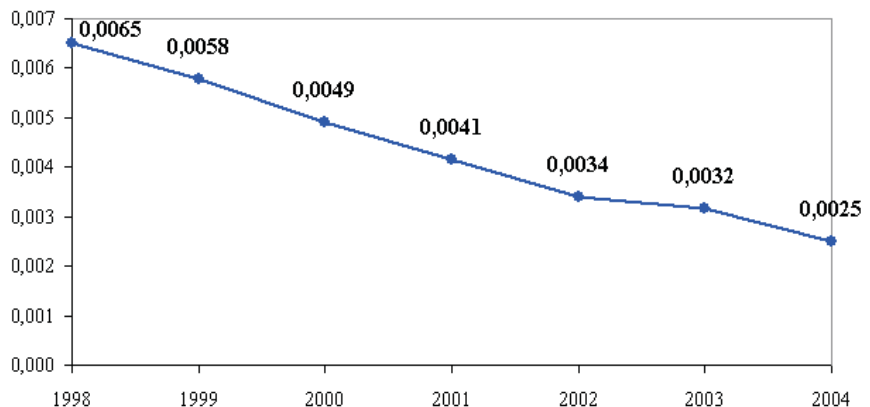
Metai	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Iš viso, tūkst. Lt	481	390	326	307	343	343	343
1 gyventojui, Lt	0,13	0,11	0,09	0,08	0,1	0,1	0,1

1 pav. Valstybės biudžeto lėšos, skirtos Nusikalstamumo prevencijai Lietuvoje centrui

Šaltinis: Lietuvos Respublikos 1997–2003 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymai. *Valstybės žinios*. 1997–2003 m.

2 pav. Valstybės biudžeto lėšų, skirtų Nusikalstamumo prevencijai Lietuvoje centrui, lyginamoji dalis visų biudžetinių asignavimų atžvilgiu, proc.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos 1997–2003 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymai. *Valstybės žinios*. 1997–2003 m.

vojami nusikalstamos veiklos padariniai likviduoti, o ne prevencinei veiklai ir nuolatinei kovai su smurtu.

Lėšos, skiriamos nusikalstamumo prevencijai Lietuvoje, yra nedidelės – sudaro vos 0,0025 proc. 2004 m., ir nuo 1998 m. nuolat mažėja (nuo 0,0065 proc. visų valstybės biudžeto išlaidų 1998 m. iki 0,0032 proc. – 2003 m., ir net iki 0,0025 proc. 2004 m., 2 pav.).

Taigi Lietuvoje, **sparčiai augant nusikalstamumui, smurto kaina didėja, tačiau lėšos, skiriamos kovai su smurtu, pirma, sudaro labai menką dalį, ir, antra, nagrinėjant pastarųjų metų valstybės išlaidų (asignavimų smurto prevencijai) dinamiką, visą laiką pastebimai mažėja** (2 pav.).

Kaip rodo šiandieninė kriminogeninė situacija ir nusikalstamumo prevencijos įstaigų skelbiami duomenys, **nusikalstamumo prevencijos**

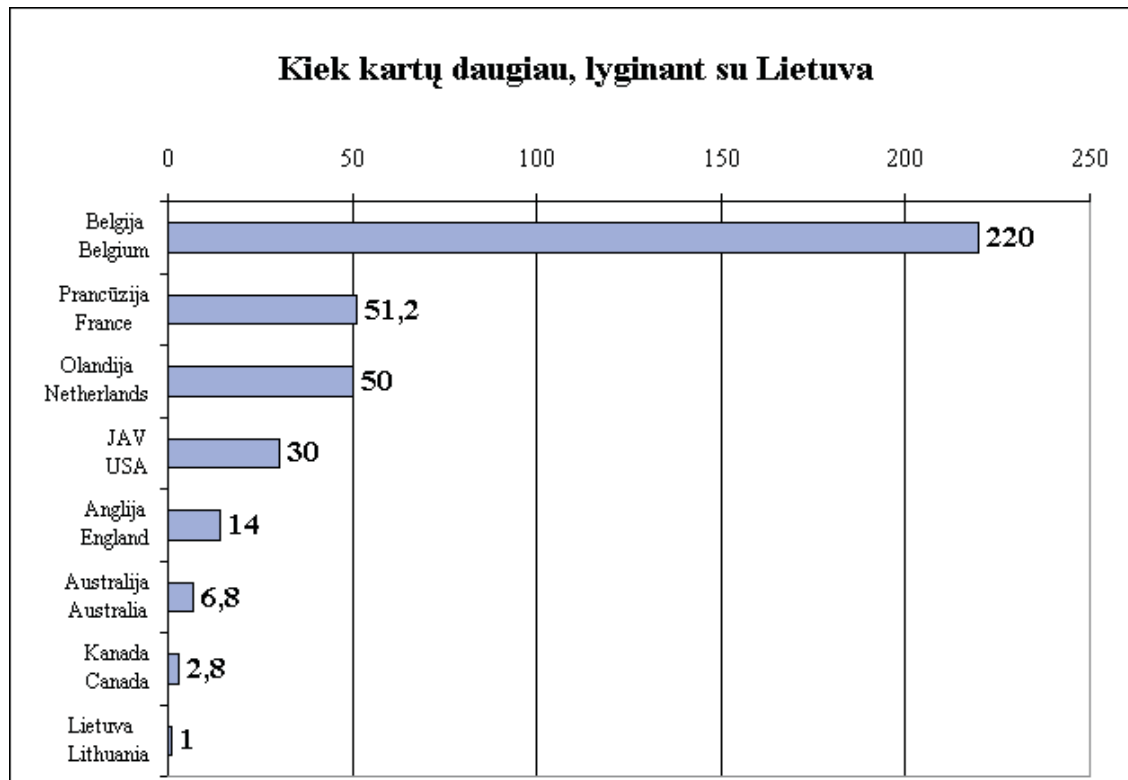
Lietuvoje finansavimas nėra pakankamas asmenų ir jų turto saugumui ateityje užtikrinti.

Lyginant su išsivysčiusių ES šalių prevencijos centrų veiklos finansavimo mastais pastebimi akivaizdūs skirtumai (pvz., šios srities finansavimas Belgijoje viršija prevencijai Lietuvoje skirtas biudžeto lėšas net kelis šimtus kartų, 5 lentelė). Lyginant Lietuvą su ES ir kitomis šalimis, matyti, kad metinis biudžetas nusikalstamumo prevencijai Belgijoje yra 220 kartų didesnis negu Lietuvoje (5 lentelė ir 3 pav.), Prancūzijoje – 51 kartą didesnis, Olandijoje – 50 kartų, JAV – didesnis 30 kartų.

Lietuvos nusikalstamumo prevencijos strategijos įgyvendinimas yra labai problemiškas. Deja, šiuo 5 lentelė. Užsienio šalių įstaigų, analogiškų Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centrui, metinis biudžetas (Lt /1 gyv.)

Šalis	Atsakinga įstaiga	Metinis biudžetas, apskaičiuotas Lt/1 gyv.
Anglija	Nusikalstamumo prevencijos įstaiga (1984) – Nusikalstamumo prevencijos agentūra (1996)	1,40
Australija	Nacionalinė kompanija prieš smurtą ir nusikalstamumą (1996)	0,68
Belgija	Prevencijos politikos nuolatinis sekretoriatas (1993)	22,00
JAV	Nepilnamečių justicijos ir nusikalstamumo prevencijos įstaiga (1984), Pagalbos justicijai biuras, Justicijos programų įstaiga	3,00
Kanada	Nusikalstamumo prevencijos sekretoriatas ir Nacionalinė nusikalstamumo prevencijos taryba (1994)	0,28
Lietuva	Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras (2004)	0,1
Olandija	Prevencijos, jaunimo ir sankcijų departamentas (1989) bei Viešosios tvarkos ir visuomenės apsaugos departamentas (1993)	5,00
Prancūzija	Prevencijos centras (1989)	5,12

Šaltinis: Nusikalstamumo prevencijos sekretoriatai / Nusikalstamumo prevencijos tarptautinis centras. <http://www.crime-prevention-intl.org/english/prevention/ann1-tabl1.htm>

3 pav. Užsienio šalių nusikalstamumo prevencijos įstaigų metinio biudžeto santykis, lyginant su valstybės biudžeto lėšomis, skirtomis nusikalstamumo prevencijai Lietuvoje

metu smurto problemos sprendimas labiausiai rūpi tik nevyriausybinėms moterų organizacijoms, moterų krizių ir pagalbos centrams, socialinėms tarnyboms bei teisėsaugos atstovams, kurie neturi pakankamų pajėgumų. Šių institucijų pastangos nebus sėkmingos, jeigu valstybė nesuteiks reikiamos pagalbos.

2. Efektyvus kovos su smurtu modelis Lietuvoje: smurto kainos vertinimo metodologijos gairės

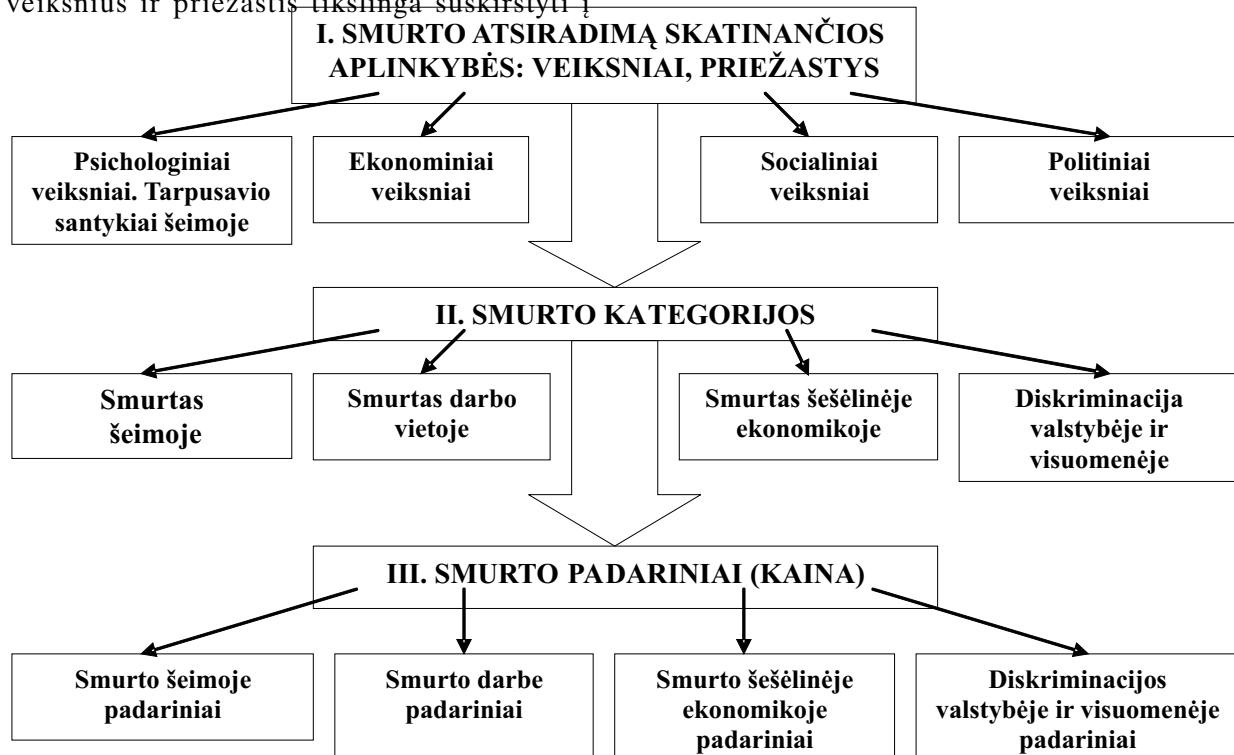
Siekiant suvokti smurto kainą valstybei, autoriai siūlo tokią smurto formavimosi sistemą, kuri būtų metodologinis pagrindas toliau vertinti smurto kainą. Siūloma smurto formavimosi sistema apima *tris lygmenis (4 pav.)*:

pirmasis lygmuo – smurto atsiradimą skatinantys veiksniai ir priežastys;

antrasis lygmuo – atspindi besiformuojančias smurto rūšis, formas ir formas tam tikrose socialinio ir ekonominio gyvenimo srityse;

trečiasis lygmuo – smurto padariniai šeimai, visuomenei, valstybei.

Autorių nuomone, smurtą skatinančius veiksniai ir priežastis tikslinga suskirstyti į

4 pav. Smurto formavimosi sistema Lietuvoje

keturias stambias grupes: psichologinius veiksniai – tarpusavio santykius šeimoje; ekonominius veiksniai; socialinius veiksniai; politinius veiksniai.

Smurto negalima paaiškinti viena priežastimi ar teoriniu modeliu – jo atsiradimas glaudžiai susijęs su esminių šeimos, visuomenės ir valstybės savybių visuma. Jis dažnai kyla dėl vyrų dominavimo šeimoje, skurdo, vaikystėje patirtos įtampos ar prievartos, be to, jis remiasi socialinėmis nuostatomis, kurios toleruoja fizinės vaikų bausmės ir moterų nuvertinimą.²

Daug tyrėjų domėjosi smurtautojų savybėmis, kurios padėtų ne tik suprasti priežastis, bet ir numatyti smurto šeimoje prielaidas bei užkirsti jam kelią. Anksčiau buvo manoma, kad smurtautojams būdinga tam tikra psichikos patologija, tačiau apibūdinti smurtautojo asmenybę nepavyko, nes dauguma šių individų neatitinka jokio konkretaus patologijos modelio³. Todėl šiuo metu laikomasi nuostatos, kad tokią elgseną lemia daugybė įvairių veiksnių, pradedant individualia šeimos raidos istorija (santykiai šeimoje) ir baigiant ekonominiais-socialiniais, politiniais ir visuomeniniais veiksniais.

² Straus, 1990; JAV sveikatos ir socialinių reikalų departamentas, 1991; Walker, 1989.

³ Emery, 1989; Geffner, Rosenbaum, 1990.

Smurtą skatinantys veiksniai ir jo atsiradimo priežastys	Veiksmų rūšys
1. <i>Psichologiniai veiksniai – tarpusavio santykiai šeimoje</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Patriarchalinis šeimos modelis. 2. Tėvo – šeimos valdovo, tirono – įvaizdis, stiprus poreikis dominuoti ir valdyti, lyderystės siekimas. 3. Smurtas – kaip vyriškumo įrodymas. 4. Menka moters savigarba, nuolankumas, pasyvumas, savęs kaltinimas. 5. Iškreipta vertybių sistema, žemas išsilavinimo lygis, moralinis nuosmukis šeimoje. 6. Nedarnūs tarpusavio santykiai šeimoje. 7. Vienišo tėvo ar motinos šeima. 8. Silpnos leistinum ribos, tvirtų įsitikinimų stoka šeimose. 9. Pavydas, nepasitikėjimas, nepagrįstas įtarumas, neištikimybė. 10. Savikontrolės stoka. 11. „Paveldėtas“ elgesys, vaikystėje patirta prievarta ir pan. 12. Stresas, nuolatinis nuovargis.
2. <i>Ekonominiai veiksniai</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Žemas pajamų lygis. 2. Pajamų (turto) diferenciacija. 3. Darbo vietų trūkumas ir augantis nedarbas. 4. Skurdas ir socialinių garantijų stoka. 5. Negalėjimas siekti karjeros, ribotos savirealizacijos galimybės.
3. <i>Socialiniai veiksniai</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Moterų ir vyrų vaidmenų stereotipai visuomenėje. 2. Socialinė izoliacija (kontrolės, socialinės paramos stoka). 3. Sunki ekonominė padėtis liumpenų (asocialiose) šeimose. 4. Alkoholizmas, narkomanija. 5. Agresija, siekiant išvengti gėdos (dėl skurdo, nedarbo, priklausymo žemesnei kastai, tam tikrai amžiaus grupei ir pan.).
4. <i>Politiniai veiksniai</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nepakankamai veikiančios įstatymai, neefektyvios lygių galimybių, antidiskriminacinės programos. 2. Nepakankamas žiniasklaidos bei švietimo vaidmuo. 3. Nusistovėję stereotipai (įsitikinimai) apie skirtingą lyčių vaidmenį valdant šalį, einant vadovo pareigas, darbe, visuomeniniame gyvenime.

Kaip rodo lyčių lygių galimybių įgyvendinimo rinkoje naujausi tyrimai, rinkos ekonomikos laikotarpiu Lietuvoje pastebimas „patriarchališkumo renesansas“ – rinka dar labiau sustiprino lyčių nelygybę, moterų segregaciją darbo rinkoje ir ekonomikoje. Dėl šių priežasčių pablogėjo ir moterų padėtis šeimoje bei valstybėje⁴.

Moterų išstūmimas iš rinkos sustiprino genderinę asimetriją šeimoje, nes padidėjo buities našta silpnajai lyčiai. Įvairūs tyrimai rodo, kad pakito moterų ir vyrų padėtis visuose namų ūkiuose – penktadaliui šeimų būdingi įtempti šeimyniniai santykiai, nuolatiniai konfliktai ir skurdžiai, ir pasiturinčiai gyvenančiose šeimose.

Patriarchalinių stereotipų atgimimas rinkoje, į kurią svarų indėlį įneša ir žiniasklaida, ir toliau stiprina tradiciškai nusistovėjusį moters įvaizdą – moteris turi atlikti motinos ir šeiminkės vaidmenį. Lietuvoje plačiai paplitusi „moteriškos gamtinės paskirties“ ideologija, tačiau realus gyvenimas tam prieštarauja – teoriškai atsi-
vėrusios naujos rinkos galimybės neleidžia moterims jų įgyvendinti. Tai sukelia papildomą socialinę įtampą, tai rodo moterų ir vyrų krizių, kritiškų situacijų skaičiaus didėjimas, asocialaus elgesio: alkoholizmo, narkomanijos, nusikalstamumo, augimas. Gyvenimas kelia naujus iššūkius. Nors žiniasklaidoje skleidžiami sėkmingos moterų karjeros pavyzdžiai, tačiau rinkos laikotarpiu Lietuvoje lyčių nelygybės problema aštrėja.

Akivaizdus genderinių stereotipų, patriarchalinių nuostatų atspindys – **smurto prieš moteris sustiprėjimas rinkos ekonomikos sąlygomis**. Vyras, siekdamas užkariauti ir išlaikyti pagrindinę poziciją šeimoje, siekia moterį padaryti pavaldžią ir priklausomą. Ši nuostata tampa kerti-

⁴ Kanopienė V. *Moterų diskriminacija darbo rinkoje*. Vilnius: VU, 1998.

niu akmeniu, pastoviai besiplečiančiu priespaudos ir smurto šaltiniu.

Santuokinio gyvenimo lūkesčių nepatenkinimą ir iš to kylančius konfliktus šeimoje lemia ir **ekonominės priezastys**: rinkos ūkio kuriama šeimai „nedraugiška“ aplinka (augantis nedarbas, santykinis skurdas, maksimalios pastangų ir laiko darbui sąnaudos, psichosocialinis stresas), ekonominė moterų (ne)priklausomybė, lyčių nelygė šeimoje, neracionalus šeimos biudžeto tvarkymas, netolygus vaikų priežiūros, buitės darbų paskirstymas, menkas psichologinis išprusimas, žema bendravimo kultūra.

Atsižvelgdami į keliamą tikslą – nustatyti smurto kainą valstybei, autoriai išskiria šias fundamentines smurto kategorijas: smurtą šeimoje (buitinį, tarpasmeninį smurtą), smurtą darbo vietoje, smurtą šešėlinės ekonomikos srityje ir moterų diskriminaciją valstybėje ir visuomenėje bendrai (5 pav.).

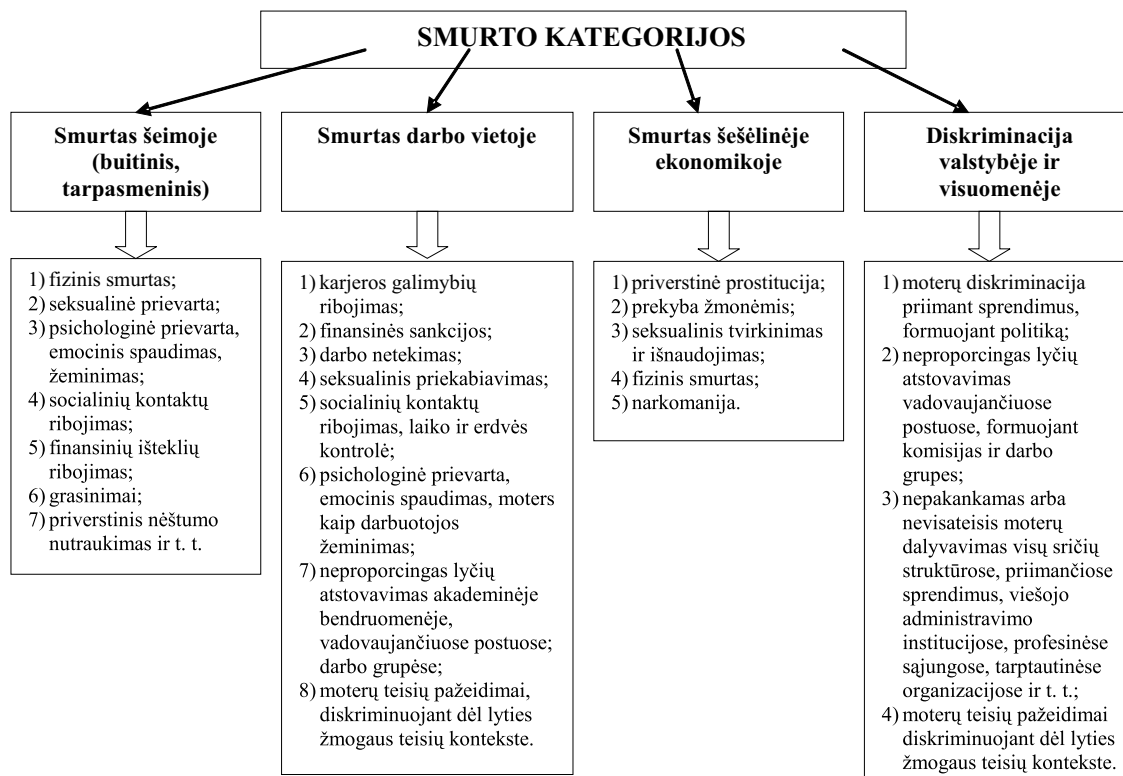
Jei smurtas šeimoje ir namuose – buitinė jo atmaina – yra gana plačiai gvildenamas Lietuvos tyrinėtojų ir išskiriamos žinomos jo rūšys (5 pav.), tai smurtas darbe Lietuvoje nepakankamai nagrinėjamas, o juk būtent rinkos pokyčių metais moteris buvo stumiami iš darbo rinkos, o emocinis bei psichologinis smurtas darbo vietoje – viena iš opiausių dabartinių Lietuvos problemų.

Pirmoji smurto apraiškų darbo vietoje gru-

pė siejama su moters profesine karjera. Nagrinėjant moters profesinės karjeros galimybes pasaulyje gerai žinoma metafora – „stiklinės lubos“. Moteris tarsi mato savo profesinės karjeros vertikalios judumo galimybes, tačiau negali jų realizuoti. Tam trukdo nematomos dirbtinės kliūtys – išankstinės nuostatos prieš aktyvią, siekiančią profesinės karjeros moterį, taip pat organizacinės kliūtys, trukdančios moteriai užimti vadovo pareigas.

Žinoma ir horizontali segregacija – „stiklinės sienos“, kuri apibūdina moterų ir vyrų darbo vietų skirtumu. Moterys, siekiančios užimti svarbias, prestižines darbo vietas, patiria psichologinę, emocinę spaudimą ir nukreipiamos į neprestižines, vadinamąsias lanksčias ir nepagrindines darbo rinkas. Užsienio tyrinėtojai šiuos reiškinius vienareikšmiškai priskiria emociniam ir psichologiniam smurtui prieš moteris darbo vietoje.

Antra smurto apraiškų darbo vietoje grupė – darbo užmokesčio moteriai išaldymas (kai jai nedidindamas darbo užmokestis, nors tam yra profesinis ir kvalifikacinis pagrindas), mažesnio darbo užmokesčio už tą patį darbą, kurį dirba vyras, skyrimas; darbo užmokesčio sumažinimas be pagrindo; papildomo darbo užmokesčio (premijų, priedų ir kt.) neskyrimas; darbo apimties, darbo krūvio padidinimas nekeičiant darbo užmokesčio. Visi šie reiškiniai daro moterį labiau paže-

5 pav. Smurto kategorijos

džiamą palyginti su vyrais, darbo rinkoje tai – psichologinio, emocinio smurto reiškiniai.

Trečioji smurto darbo vietoje grupė – priverstinis moters įtraukimas į neteisėtą veiklą darbe (dviguba buhalterija, pinigų už padarytą darbą „atėmimas“ ir pan.), seksualinių paslaugų reikalavimas, grasinimai atleisti iš darbo, jei ji nesutiko su darbdavio keliamais tokio pobūdžio reikalavimais. Visa tai užsienio tyrinėtojų prilyginama nusikalstamai veiklai. Į jauną moterį žvelgiama ne kaip į profesionalę, sugebančią atlikti sudėtingus uždavinius, o kaip į „papuošalą“, jai priskiriamos daugiau reprezentacinės ir reklamos, o ne profesinės funkcijos, į moterį žiūrima kaip į darbovietės įvaizdžio ar interjero detalę, kaip į

daiktą, nuvertinant jos profesinius gebėjimus; o senyvo amžiaus moteris traktuojama kaip darbinis arklys (žinoma amerikiečių patarlė „geriausias vyras darbe yra moteris“), didinant jos darbo krūvį, tačiau adekvačiai to neįvertinant.

Smurto padariniai ir kaina. Smurtas prieš moteris sukelia **neigiamus socialinius ir ekonominius padarinius** – jis niokoja moterų psichinę sveikatą, protinę veiklą ir smukdo materialųjį gyvenimo lygį, žaloja moters reprodukcinę sveikatą, sukelia elgsenos sutrikimus ir, žinoma, žeidžia pagrindines žmogaus teises. Smurtas provokuoja tokius reiškinius, kaip alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimas, skatina nusikaltamumą, vaikų nepriežiūrą bei pamokų nelanky-

7 lentelė. Smurto rūšys darbo vietoje

Eil. Nr.	Smurto rūšys	Konkretūs smurto veiksmai
1.	<i>Profesinės karjeros klūtys</i>	<ul style="list-style-type: none"> • aukštesnių pareigų siekimo ribojimas; • neadekvatus pareigų paskirstymas moterims, neatsižvelgiant į jos išsilavinimą, profesionalumą, žinias, intelektinį potencialą; • moters stūmimas iš darbo, grupės, kuri priima sprendimus, trukdymas pasireikšti jos iniciatyvai; • trukdymas užimti vadovo pareigas; • formalus vadovo pareigų suteikimas, kai faktiškai sprendimus priima kitas asmuo; • moters profesionalės ignoravimas darbe; jos vietą užima neprofesionalūs vyrai, turintys kitų savybių: sugebantys sudaryti nesąžiningus sandėrius, linkę į korupciją, dalijimąsi pelnu; • motyvacijos siekti karjeros stygius; • darbo vietos netekimas; • priklausančių atostogų nesuteikimas; • represinių darbo metodų taikymas: lankstaus darbo grafiko nesuteikimas, jaunai moteriai neleidžiantis suderinti darbo ir šeimos, pareigų pažeminimas dėl šeimos aplinkybių, nepatogus darbo grafikas; • pasinaudojimas moters iniciatyva, organizaciniais sugebėjimais kuriant naują padalinį ir atleidimas arba pareigų pažeminimas jai sukūrus tą padalinį ir pan.
2.	<i>Darbo užmokesčio augimo stabdymas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • darbo užmokesčio moteriai išaldymas (nedidinimas) priklausomai nuo kvalifikacijos augimo; • mažesnio darbo užmokesčio skyrimas moteriai už tą patį darbą, kurį dirba vyras; • darbo apimties ir krūvio didinimas nedidinant darbo užmokesčio moteriai; • darbo užmokesčio sumažinimas be svarios priežasties; premijų, priedų neskyrimas.
3.	<i>Neteisėta veikla darbo vietoje</i>	<ul style="list-style-type: none"> • priverstinis moterų įtraukimas į neteisėtą veiklą (dviguba buhalterija, slėpimasis nuo mokesčių, pinigų „atėmimas“); • reikalavimas atlikti papildomas paslaugas darbe, užsiimti patarnavimu („arbatėlė“, „geišos“ vaidmuo, seksualinių paslaugų reikalavimas), kuris neįeina į tiesiogines moters pareigas; • seksualinių paslaugų reikalavimas.

mą. Galų gale visa tai skatina tolesnį lyčių nelygybės didėjimą ir nacionalinės gerovės nuosmukį.

Svarbu nustatyti ir išanalizuoti visas galimas pasekmes, patiriamas dėl įvairaus pobūdžio smurto, siekiant parengti tinkamus atsakomuosius veiksmus. Galimų smurto pasekmių analizė gali padėti sukurti strategijas, orientuotas į preventinius veiksmus prieš būsimą smurtą.

Autoriai siūlo išskirti keturias pagrindines smurto padarinių grupes, kurios faktiškai lemia valstybės išlaidas – smurto kainą. Tai – smurto šeimoje kaina (6 pav.), smurto darbe kaina, smurto šešėlinėje ekonomikoje kaina, moterų diskriminacijos kaina valstybėje ir visuomenėje kaina.

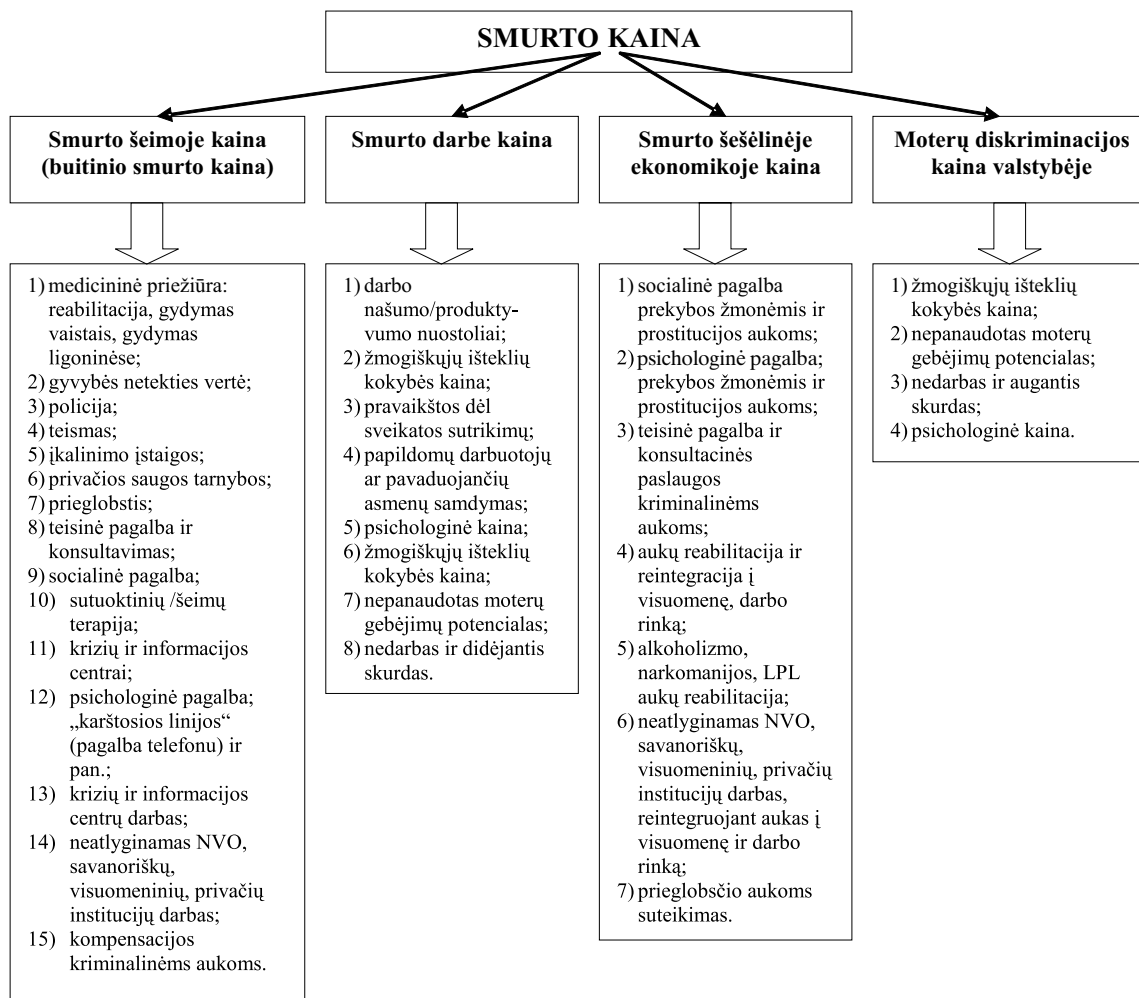
Siekiant tikslingai spręsti smurto prieš moteris ir vaikus problemą, būtina sukurti **efektyvų kovos su smurtu Lietuvoje modelį**, pagrįstą smurto Lietuvos valstybei kainos įvertinimu, kuriuo siekiama visų pirma įgyvendinti prevencijos priemonių sistemą, o ne kovoti su smurto padariniiais.

Pagrindinė tokios metodologijos idėja – valstybės turi finansuoti ne smurto pasekmes (tai daroma dabar ir tai labai brangiai kainuoja valstybės biudžetui), o pereiti prie finansavimo, skirto smurto prevencijai. Valstybės finansavimas turėtų būti teikiamas ne III blokui – smurto pasekmėms (4 pav.), o I blokui – smurtą skatinantiems veiksniais ir priežastims užkardyti.

Šiomis sąlygomis keltini šie uždaviniai:

1. Apibendrinti esamą smurto prieš moteris ir vaikus padėtį Lietuvoje:

- išsiaiškinti smurtą skatinančius veiksnius ir jų sukeliančias priežastis makro ir mikrolygiu;
- pateikti įvairių smurto rūšių ir formų, tipų sistemą valstybės, visuomenės, švietimo, darbo ir šeimos srityse;
- parodyti smurto padarinius ir jų mastą Lietuvoje.

6 pav. Smurto kainos klasifikacija

2. Parengti smurto kainos indikatorių sistemą ir jų vertinimo metodologiją.

3. Įvertinti smurto kainą, skirtą kovai su padariniais; parodyti nuostolius ir kainą valstybei.

4. Išanalizuoti valstybės išlaidas, skiriamas smurto prevencijai; parodyti jų labai menką dydį ir pagrįsti tokios praktikos neefektyvumą.

5. Sukurti efektyvų kovos su smurtu modelį ir pateikti rekomendacijas Vyriausybei dėl smurto sumažinimo ir jo prevencijos:

- suformuoti smurto prevencijos koncepciją (strateginius tikslus, uždavinius, jų įgyvendinimo pagrindines kryptis ir priemones);
- nustatyti valstybės išlaidas, būtinas smurtui užkardyti;
- pateikti smurto prevencijos modelio įgyvendinimo veiksmų kryptis bei priemones ir laukiamus rezultatus.

Pagrindinės smurto prevencijos strategijos Lietuvoje kryptys:

1. Smurto kainos sistemos ir jos apskaičiavimo metodologijos sukūrimas.

2. Smurto kainos analizė ir įvertinimas nustatant neigiamą įtaką visos šalies ekonomikai:

- valstybės lygiu;
- savivaldybės lygiu.

3. Moterų patiriamos prievartos ir išnaudojimo prevencijos priemonių sistemos sukūrimas.

4. Mokymas (*training*), lavinimas – seminarai ir paskaitos moterų ir vyrų teisių apsaugos tarnybų darbuotojams, socialiniams darbuotojams, psichologams, pedagogams bei policijos darbuotojams, mažų miestelių darbuotojams.

5. Visuomenės švietimas, kampanijos prieš smurtą parengimas.

6. Mokymo programos sukūrimas siekiant keisti stereotipinį visuomenės požiūrį į lyčių lygybę. LR Seimo, valstybės institucijų ir savivaldybių darbuotojai bus supažindinti su smurto kainos indikatorių sistema ir esamos situacijos analize bei pokyčiais, siekiant geriau suvokti padėtį smurto prieš moteris srityje ir siekiant jį užkardyti; kelti valstybės tarnautojų kompetenciją smurto prieš moteris srityje, kad jie suvoktų, kas yra smurtas, kokie jo padariniai, kaip apskaičiuoti smurto kainą, kaip kovoti su smurtu, stebėti, kokie pasiekimai šioje srityje, kokios problemos, kaip jas spręsti ir kokios turi būti valstybės tarnautojų pareigos bei atsakomybė.

Laukiami rezultatai būtų:

- 1) smurto kainos skaičiavimo metodologija;
- 2) informacinė bazė apie smurto kainą, gauta atliekant sociologinį tyrimą;

3) smurto kainos analizė ir įvertinimas nustatant neigiamą įtaką valstybės ekonomikai;

4) efektyvaus smurto prevencijos modelio sukūrimas įvertinant smurto prevencijos kainą;

5) paskaitų ir seminarų ciklas policijos, socialiniams darbuotojams, medikams, teisėsaugos darbuotojams, savivaldybių darbuotojams; rezultatų sklaida žiniasklaidoje.

Naudojant bet kokią strategiją būtina atsižvelgti į smurto prieš moteris priežastis. Už smurtinio elgesio prieš asmenį reiškinio slepiasi ir skurdo problema, moterų situacija priverčia jas tapti pažeidžiamiausia visuomenės dalimi. Smurto prieš moteris prevencija reiškia, kad reikia keisti socialinę ir kultūrinę moterų padėtį. Tai apima įsidarbinimo galimybę, priimtinas darbo sąlygas, adekvačią socioprofesinę orientaciją, moterų potencialų, sugebėjimų vertinimą visuomenėje ir pan. Taip pat apima priemones, kaip pakeisti stereotipinį vyrų požiūrį, nes jie dažnai moteris vertina kaip antrarūšes arba net kaip daiktus.

Smurtas – tai rimta problema, svarbi atskiriems asmenims, bendruomenėms ir organizacijoms. Atsižvelgiant į jos sudėtingumą, įvairūs visuomenės sektoriai, organizacijos ir kitos suinteresuotos institucijos turėtų veikti kartu nustatydamos ir kurdamos bendrus darbo metodus ir strategijas, siekdamos tinkamai kovoti su šiuo žmogaus teisių pažeidimu.

Pagalba nukentėjusioms nuo smurto moterims dažnai būna sudėtingas ir ilgas procesas. Vietinės valdžios bei nevyriausybinių organizacijos, kurioms patikėta rūpintis nukentėjusiomis moterimis, turėtų sudaryti prieinamą, pakankamą ir ilgai trunkančią paramą, kaip tai daroma daugumoje ES šalių senbuvų.

Išvados ir rekomendacijos

- **Lyčių nelygybė ir diskriminacija** yra pagrindinės priežastys, sukeliančios smurtą. Įgyvendinant buitinį smurtą, susiduriama su dviem problemomis: kaip sustabdyti smurtą šeimose, kuris jau vyksta, ir kaip sustabdyti smurtą, kuris gali įvykti. Padėčiai taisyti reikėtų leisti įstatymus, stiprinančius lyčių lygybę, draudžiančius fizines bausmes, šalinti žiniasklaidos stereotipus, stiprinti ekonominį šeimos savarankiškumą, plėsti visuomenės švietimą.
- Teisėsaugos institucijų, socialines paslaugas teikiančių įstaigų pajėgumai eikvojami likviduoti nusikalstamos veiklos padarinius. **Valstybės biudžeto lėšos panaudojamos finansuoti kovą su smurto padari-**

niais, o ne prevencinei veiklai ir nuolatinėi kovai su smurtu. Preliminariu vertinimu vien tik nusikalstamos veiklos padarinių likvidavimo sąnaudos Lietuvoje žymiai viršijo valstybės biudžeto lėšas, skiriamas nusikalstamumo prevencijai.

- Apie smurtą prieš moteris turi būti kalbama ne tik kriminalinės statistikos ir policijos suvestinių lygiu – **smurto kainos analizė ir vertinimas turi būti atlikti valstybės ir savivaldybių lygiu**. Todėl, siekiant efektyviai spręsti smurto problemą, **tikslinga:**
 - išsiaiškinti smurtą skatinančius veiksnius ir jų sukeliančias priežastis makro ir mikrolygiu;
 - parengti smurto kainos indikatorių sistemą ir jų matavimo metodologiją;
 - įvertinti išlaidas, skirtas kovai su smurto pasekmėmis; parodyti nuostolius ir kainą valstybei;
 - išanalizuoti valstybės išlaidas, skiriamas smurto prevencijai; parodyti labai menką jų dydį ir pagrįsti tokios praktikos neefektyvumą;
 - sukurti veiksmingos kovos su smurtu modelį ir pateikti rekomendacijas Vyriausybei dėl smurto sumažinimo ir jo prevencijos.

Pagrindinės smurto prevencijos strategijos Lietuvoje kryptys:

- skirti lėšas prevencijai, o ne padariniams likviduoti;
- tuo tikslu būtina apskaičiuoti visą smurto kainą – pateikti smurto kainos sistemą, rodiklių sistemą, siekiant juos kontroliuoti;
- nustatyti, kiek valstybei kainuoja kova su smurto pasekmėmis ir kiek kainuotų prevencija, ir palyginti šias išlaidas.
- Siekiant didinti nusikalstamos veiklos kontrolę ir sumažinti ne tik psichologinius, bet ir ekonominius smurto padarinius, galima išskirti **tris pagrindines veiksmų kryptis:**
 - **teisinės bazės tobulinimas, efektyvesnis sankcijų prieš smurtautojus taikymas, organizacinių pokyčių teisės taikyme iniciavimas, – teisės institucijų** (policijos, teismų, pataisos kolonijų, advokatūros ir t. t.) **veiklos pertvarkymas;**
 - **kompetentingų specialistų rengimas kovai su nusikalstamumu, ryšių tarp pareigūnų ir visuomenės gerinimas, pasitikėjimo teisėsaugos ir teisėtvarkos spe-**

cialistais užtikrinimas;

- **ankstyvosios prevencijos skatinimas, prevencinių priemonių įgyvendinimas visais** (valstybės, savivaldybių, teisėsaugos institucijų, organizacijų, įmonių, mokymo įstaigų, šeimos/namų ūkio) **lygiais.**

Literatūra

1. Eriksson M. *Men's Violence, Men's Parenting and Gender Politics in Sweden*. NORA: Nordic Journal of Women's Studies. 2002. 10 (1): 6–15.
2. Eriksson M., Hester M. Violent Men as good-enough Fathers? A look at England and Sweden. *Violence against Women*, 2001. 7: 779–799.
3. Giddens A. *The Transformation of Intimacy: sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press, 1992.
4. Hopkins J. *Gyventojų pranešimai: Smurto prieš moteris pabaiga*. Sveikatos apsaugos universitetinė mokykla, 1999.
5. Hearn J. *The Violences of Men: How Men Talk About and How Agencies Respond to Men's Violence to Women*. London: Sage, 1998.
6. Heiskanen M., Piispa M. Faith, Hope, Battering. – A Survey of Men's Violence against Women in Finland. Yliopistopaino, Helsinki: Statistics Finland. Council for Equality. Justice, 1998.
7. Helweg-Larsen K., Kruse M. Violence Against Women and Consequent Health Problems. A register based study, *Scandinavian Journal of Public Health*, 2002.
8. JT deklaracija *Dėl smurto prieš moteris panaikinimo*. 1994 m. vasario 23 d.
9. Kanopienė V. *Men and women in the Lithuanian labor market*. *Revue Baltique*, 1997. No. 10.
10. Kanopienė V. *Darbas ir šeima: vaidmenų pasidalijimas*. Tarptautinis tyrimas „Ð šeima ir gimstamumas Lietuvoje“. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1997.
11. Kaufman M. The Costs of Violence Against Women to Men. Conference “The Costs of Violence Against Women”, London: 23 November, 2001.
12. Mooney J. *Gender, Violence and the Social Order*. London: Macmillan, 2000.
13. Purvaneckienė G. Tyrimas *Prievarta prieš moteris*, 1999, atliktas 1997–1998 metais kompanijos „Baltic Surveys“, Ltd.
14. *Seksualinis ir kitas su lytimi susijęs smurtas prieš pabėgėlius, sugrįžusius asmenis ir šalies viduje priverstus persikelti asmenis*. Prevencinių ir atsakomųjų veiksmų gairės. 2003 m. gegužė.
15. Stanco Elisabeth A., Crisp Debbie, Hale Chris and Lucraft Hebe. *Counting the Costs: Estimating the Impact of Domestic Violence in the London Borough of Hackney*. Middlesex, U.K.: Brunel University, 1998.

16. Stanco Elisabeth A. *Everyday Violence*. London: Pandora, 1990.
17. Piispa M., Heiskanen M. The Price of Violence. The Costs of Men's Violence against Women in Finland. Statistics Finland. Council for Equality. Helsinki, 2001.
18. Protokolas dėl prevencijos, uždraudimo ir bausmės skyrimo už prekybą žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, papildantis Jungtinių Tautų konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikaltumą. 2000 m. lapkritis.
19. Stenson K. Men's Violence against Women – a Challenge in Antenatal Care. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala, 2004.
20. The Costs of Violence against Women and Girls. WOMANKIND Worldwide, White Ribbon Day 2001, July 2002.
21. The Economic Dimensions of Interpersonal Violence. Geneva: World Health Organisation, 2004.
22. Bazylevas I., Žekonis R. *Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė Lietuvoje*. Vilnius, 2003.
23. Pečiūrienė J., Palavinskienė B. Strategy how to Combat Violence against Women in Lithuania. 2004.
24. Eliasson P. E. *Vyrai, moterys ir smurtas. Smurtinio elgesio supratimas ir keitimas*. Stokholmo vyrų centro pranešimas. Vilnius, 2002.
25. *Seksualinis priekabiavimas – nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas*. Vilnius, 2003.
26. Sipavičienė A., Gaidys V. *Prekyba moterimis Baltijos šalyse: visuomenės požiūris ir informuotumas*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas, 2002.
27. *Smurtas prieš moterį*. Praktinis vadovas sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojams bei vadovams. Vilnius: Moterų informacijos centras, UNFPA Jungtinių Tautų gyventojų fondas, 2002.

Ona Gražina Rakauskienė, Vaida Lisauskaitė

The Economic Costs Of Violence For Lithuania: Factors, Consequences, Prevention

Summary

The problem of violence receives a lot of attention in Lithuania as well as in other countries. Scientific research data suggests that, while the crime rate is rapidly growing, violence against women in Lithuania (just like in other countries of the world) gains the largest comparative weight. Domestic violence has especially high rate in all social classes – from the poorest to the wealthiest.

In view of the above said, Lithuania faces one problem that has to be dealt with urgently – how to estimate violence against women and children. Studies are conducted into reasons of violence, circumstances and mechanisms, measures are taken to develop preventive activity, ensure protection of victims of violence and their reintegration; however, we still lack data on the effects of violence on victims, households, general public and public sector (i.e. state and municipalities), and the state traditionally still fights against the consequences of violence instead of concentrating on preventive work. The outcome of such practice is negative – huge expenses incurred while fighting against the consequences of violence bring meager effects: the crime rate in Lithuania is growing, trafficking in persons is becoming more common, the population's health and demographic indicators are getting worse year by year. Moreover, violence reduces work efficiency, impairs quality of human resources, provokes such a phenomenon as women and children's absenteeism due to health problems, etc. All this, first of all, incurs huge expenses for the state and, secondly, has a negative effect on the population's standard of living and economic growth of the state.

Comparative analysis of estimated costs of assistance to women who seek help in institutions of social care and those of supporting prisoners sentenced for violence shows that **costs of fighting with the consequences of criminal acts at present in Lithuania significantly exceed the expenditure from the state budget allocated for crime prevention**.

In view of the above said, it is important to get acquainted with other countries' practice in this field and get aware of the real situation regarding violence against women and children in Lithuania; also, to compare state means allocated to fight against the consequences of violence and to its prevention and make relevant conclusions.

In order to successfully deal with the problem of violence it is necessary to create **an efficient model of fight against violence in Lithuania**, which should be based on estimated costs of violence in Lithuania and aimed at the implementation of a system of preventive measures rather than fight against the consequences of violence.

To get aware of the costs of violence incurred by the state, the researchers suggest employing such system of violence formation that would serve as a methodological grounding for further assessment of costs of violence. The suggested system of violence formation includes three levels: the first level – reasons of and factors encouraging violence; the second level – reflects emerging kinds and forms of violence in certain fields of social and economic activity; the third level – consequences of violence faced by the family, public and state.

With a view to tightening control of criminal acts and minimizing psychological and economic consequences of violence, three major directions can be distinguished:

- *improving legislation, more effective use of sanctions against criminals, initiation of organizational changes in law application – restructuring law institutions;*
- *preparing competent specialists for fighting against crimes, improving relations between officials and general public, ensuring public trust in law enforcement specialists;*
- *encouraging early prevention, implementation of preventive measures at all levels (state, municipality, law enforcement institutions, organizations, enterprises, educational establishments, family, household).*

Habil. dr. Ona Gražina Rakauskienė – Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Ekonomikos katedros profesorė
Telefonas: (+370 5) 271 4547
Elektroninis paštas ona.rakaus@lrs.lt

Vaida Lisauskaitė – Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Ekonomikos katedros lektorė
Telefonas (+370 5) 271 4547
Elektroninis paštas vaida@mruni.lt
Straipsnis pateiktas redakcijai 2006 m. birželio mėn.; recenzuotas; parengtas spausdinti 2007 m. birželio mėn.